

פרשת חוקת

הפרשה במבט רחב

הרב יואב אוריאל

דור המדבר מתמודד מחדש עם החטאים ההיסטוריים הגדולים

בפרשת חוקת עם ישראל מתקרב אל ארץ ישראל, הארץ המובטחת. בכך הוא מתקרב אל הגשמת היעודים הגדולים שנאמרו לאבות ולהשלמת התהליכים ארוכי הטווח שהחלו כבר מתחילת התורה. אך בעוד שהמבט קדימה אל עבר העתיד מלא תקוות וחזונות גדולים, אם מביטים אחורה באותה הנקודה, אל העבר, מגלים מצבור של חטאים גדולים שהתאספו מאז תחילת חומש בראשית ועד כה. אלו חטאים של האנושות בכלל ושל עם ישראל בפרט, וכל אחד מהם מהווה משא מכביד ומעכב שנוסף לסאת החטאים הכללית. ראשון החטאים הגדולים הללו הוא כמובן חטא עץ הדעת ואחרון החטאים הללו היה חטא המרגלים.

לאור זאת ניתן לראות כי בלב חומש במדבר, ובעיקר בפרשת חוקת, מתרחש תהליך פלאי של התמודדות מחודשת עם החטאים הגדולים ביותר של האנושות ושל עם ישראל. לקראת הכניסה לארץ היה צורך בתהליך של ניקוי. מטבעו של תהליך כזה הוא יכול לגרום גם לכשלונות חדשים, אך זאת בכדי להביא לרמה חדשה של כפרה ותיקון. נסקור אם כן, את ההתמודדויות עם חטאי העבר, ונעשה זאת על פי סדר הופעתם של אותם החטאים החל מתחילת התורה.

חטא אדם הראשון – בתחילת פרשת חוקת

מופיעה מצות פרה אדומה אשר נועדה לטהר מן המוות. אותו המוות שנגזר על האנושות בחטא עץ הדעת זוכה כעת לתיקון וכפרה. מיד לאחר מכן מופיעים לפתע נחשים הנושכים את ישראל. בני ישראל דיברו סרה כנגד הקב"ה ומשה, ואז שלח ה' נחשים להכות בהם (כא, ה-ו):

וַיְדַבֵּר הָעָם בְּאֵלֵהֶם וּבַמֶּשֶׁה לְמָה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרָיִם... וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל". גם מכת הנחש מחזירה אותנו באופן ישיר אל חטא אדם הראשון. אולם הפעם מתחולל תיקון: הפעם הנחש מופיע מיד גם בתור הגורם שבכוחו להציל מן המיתה (כא, ט): "וַיַּעַשׂ מֶשֶׁה נְחָשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַנָּס וְהָיָה אִם נָשָׁךְ הַנְּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהָבִיט אֶל נְחָשׁ הַנְּחֹשֶׁת וְחָי". הכלי יקר מסביר שבפסוקים אלו ישראל חטאו בחטא הדומה לחטא הנחש הקדמוני, אך לאחר מכן הקב"ה פעל להרחיק אותם מחטא זה (כלי יקר במדבר כא): "על כן שולחו בהם הנחשים לפי שתפסו אומנות נחש הקדמוני שסיפר לשון הרע בבוראו... 'והביט אל נחש הנחושת וחי' – שיראה מה שקרה לנחש הקדמוני ואז לא ישוב לכסלה".

חטא קין שרצח את אחיו – בפרשה זו

ישראל עומדים מול אדום אחיהם ומבקשים שייטיב איתם לאחר שנות הנדודים במדבר. אולם אדום אינו נענה להם ואף יוצא כלפיהם עם החרב. במצב זה טבעי היה שישראל יקומו להילחם בו ויכווהו מכה רבה כמו שהם היו עשו לסיחון מעט מאוחר יותר. אך בגדלות נפש ומתוך שמיעה לצו ה', בני ישראל הבליגו ולא התגרו בו מלחמה. בכך היה תיקון גדול לחטא קין שקם על אחיו והרגו.

חטא דור המבול – בסוף פרשת בלק עם ישראל

התמודד עם חטא הזנות בו נפלו בני דור המבול. רש"י מגלה על פי חז"ל שישראל התמודדו לראשונה עם רמה של פריצות שלא היתה מאז דור המבול. בחומש בראשית (לד, ז פירש רש"י): וכן לא יעשה... 'שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול'. ואילו בפרשת בלק (כב, ה) מפרש רש"י שאותה הזהירות שהיתה מאז המבול פסקה על ידי בלעם: "והם פרצו גדר העולם שבתחילה היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות". מול פריצות זו נאלצו ישראל להתמודד. בתחילה היו רבים שחטאו בישראל ונפלו. אך אז קם פנחס ויצר תיקון לאומי

אם כן, בשנת הארבעים התחוללה מגמה רחבה ומפליאה של תיקון החטאים ההיסטוריים הגדולים שהופיעו לאורך התורה. אל מול מגמה זו עמד בלעם וסיפר כיצד הוא נכשל במציאת חטאים אצל עם ישראל (כג, כא): "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל".

סימן לבנים

הרב אליעזר קשתיאלי

עלי באר – נביעת התורה מלמטה

הסתלקות הבאר

"וַיִּבְאֹוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִין בְּחֻדְשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתִּמָּת שֵׁם מְרִים וַתִּקְרָב שֵׁם: וְלֹא הָיָה מִים לָעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהֱרֹן. בְּמֹת מְרִים פִּסְקָה הַבָּאֵר לְתַת מַיִם: "מִכָּאֵן שִׁכַּל אַרְבַּעִים שָׁנָה הִיָּה לָהֶם הַבָּאֵר בְּזִכּוֹת מְרִים" (רש"י על פי תענית ט ע"א). הַסְתַּלְקוֹת הַבָּאֵר מוֹלִידָה אֶת הַפְּרִשִׁיָּה הַכּוֹאֶבֶת שֶׁל "מִי מְרִיבָה", בֵּה מִשָּׁה מְכָה בְּסַלַּע וּבַעֲקֻבוֹת כִּי נִגְזַר עֲלָיו וְעַל אֶהֱרֹן לֹא לְהִיכַנֵּס לְאַרְץ. הַבָּאֵר חוֹזֵר בְּשָׁנִית בְּמַהֲלֵךְ הַפְּרָשָׁה, בְּשִׁירַת הַבָּאֵר: "וּמִשָּׁם בְּאֶרֶה הוּא הַבָּאֵר אֲשֶׁר אָמַר ה' לְמִשָּׁה אֲסֹף אֶת הָעָם וְאֶתְנֶנָּה לָהֶם מַיִם: אֲזִ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בָאֵר עֲנֵנו לָהּ: בָּאֵר חֲפֻזָּה שָׂרִים כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם".

מים ממרומים ומים ממעמקים

המהר"ל (גבורות ה' פרק יט) עומד על הקשר ההדוק בין הבאר לאשה. כך לדוגמה, על הבאר מוצא משה רבנו את אשתו. משה למד זאת מיצחק ויעקב שאף הם מצאו את נשותיהם על הבאר. לדעת המהר"ל, הבאר משקפת את תכונותיה של האשה: "דע כי האשה נקראת באר... שהבאר ניתנה לישראל בזכותה של מרים ומזה תלמד שהבאר שייך לאשה". על מנת להבין מדוע הבאר קשורה דווקא לאשה נעיין בגמרא: "שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלוש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר – בזכות מרים, עמוד ענן – בזכות אהרן, מן – בזכות משה". (תענית ט ע"א) המהר"ל מצביע על כך שענני הכבוד והמן באים אלינו מלמעלה, מן השמים, לעומת הבאר הבאה מלמטה, ממי התהום שמתחת לפני הקרקע. הקב"ה מדבר איתנו בשני אופנים, בהורדת תורה מן השמים ובנביעה פנימית ממעמקי נשמתו של האדם. העובדה שהקב"ה מעניק לנו את תורתו משמים מעידה על כך שיש לנו שייכות אליה

תקיף כאשר הרג את זמרי. מעשה פנחס והמלחמה שלו מול המדיינים פעלה לתקן את החטא הגדול הזה.

חטא דור הפלגה - במגדל בבל ניסתה האנושות

להתכחש לחילוקי המשפחות והתפקידים אותם ברא ה'. ה' מנע זאת מן האנושות ופיזר את האומות השונות כדי שיהיו אומה אומה בתפקיד הראוי לה. כהמשך היסטורי לכך הופיע קורח בשנת הארבעים וניסה ליצור אחדות מזוייפת מטשטשת. הוא רצה למחוק את הדרגות בתוך ישראל ולהפוך את כולם לקדושים באותה המידה. בתחילה כל עם ישראל נטה אחריו, אך בסופו של דבר משה ואהרן השיבו את לב העם אל האמת - לכל אחד יש את תפקידו ואי אפשר להתכחש לו.

חטא סדום - סדום בזמנה סירבה לכל גילוי של חסד

ובמיוחד לאורחים. תופעה זו חזרה בשנת הארבעים ברמה הלאומית כאשר עם ישראל התקרב אל ארץ ישראל בהיותו עייף ויגע והאומות השכנות של ארץ ישראל סירבו לתת לכף רגלו לדרוך בגבולן. מולן גילו ישראל חסד ואחוזה כאשר לא התגרו בהן ועקפו אותן.

חטא העגל - מצוות הפרה האדומה המופיעה

בתחילת פרשת חוקת נועדה לכפר על חטא העגל כפי שכותב רש"י (יט, ב).

חטא נדב ואביהו - כשם שנדב ואביהו חטאו ביום השמיני למילואים בכך שרצו להעלות אל מעבר למה שהורשה להם והקטירו קטורת עם אש זרה, כן עשו שנה מאוחר יותר קורח ועדתו. הופיע בהם חטא לטפס במעלה אל מעבר למה שניתן להם משמים. וכך באופן דומה מאד לנדב ואביהו - מאתיים וחמישים הנכבדים שנלוו לקורח הקטירו במחתותיהם ומתו על ידי אש שירדה עליהם משמים. רש"י (טז, ו) מקשר בין הקטורת של נדב ואביהו לקטורת של בני עדת קורח.

חטא המרגלים - חטא המרגלים התרחש בקדש, על גבול ארץ ישראל. הוא נבע מן הרתיעה שהיתה בעם ישראל מפני הכניסה לארץ. אולם בפרשת חוקת מסופר כיצד ישראל התקרבו לארץ ישראל מחדש, לאחר ארבעים שנות הנדודים. והפעם היתה בקרבם את המוכנות הנפשית להיכנס לארץ. התיקון הגדול הופיע בכך שהפעם עם ישראל הלך למלחמות מול גויים אותם הוא לא מוכרח להוריש - סיחון ועוג. זהו התיקון הפשוט ביותר של חטא המרגלים. עם ישראל חוזר לאותה הסיטואציה, והפעם בחר בדרך הטובה.

בטבענו. זוהי נביעת הבאר השרויה בפנימיותם של ישראל. "בצורה הפנימית הלא התורה ניתנה לישראל בשביל סגולתם הפנימית העליונה, הרי גרמה סגולה אלהית גנוזה זו להופעת תורה מן השמים עליהם". (אורות התורה א, ב)

באר – התכונה הנשית

משה ואהרן מגלים ומבארים את התורה שבאה ממרומים, משה מקבל את התורה ואהרן מסביר אותה בעמל רב. אולם מאחורי הקלעים עומדת מרים וחושפת את העובדה כי כבר יש בתוכנו מעיין פנימי של תורה – באר. משה ואהרן לא היו היחידים שנטלו חלק מרכזי בגאולת מצרים, גם מרים הייתה שותפה לכך: ולפיכך היה עוד גואל שלישי הוא מרים נגד ישראל שהם משתוקקים אל השם יתברך, לכך היה גואל נקבה כי חבור זה מצד כי ישראל נחשבים כמו אשה להקדוש ברוך הוא בכל מקום הם משתוקקים אל השם יתברך... אמנם על ידי מרים היה הבאר, כי היה בישראל שהיו משתוקקים אל העלה, השתוקקות התחתונים אל העליונים, ולכך נתן להם הבאר כי הבאר נובע ועולה מלמטה למעלה, שהם המים אשר למטה מן הארץ נובעים למעלה. (נצח ישראל פרק נד) מרים מייצגת את הרצון הפנימי הגואה של עם ישראל להיקשר בקב"ה. "אֶז יִשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֵר עֲנֹה לָהּ". בני ישראל מתארים את רצונם כמים שמתפרצים מבפנים ועולים: "עָלַי בְּאֵר" זוהי שירת העם.

נביעה טבעית

עם מות מרים והסתלקות הבאר, בני ישראל צמאים למים ומתלוננים לפני משה. כמענה לכך אומר ה' למשה: "קַח אֶת הַמַּטֵּה וְהִקְהַל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאֶהְרֶן אֶחִיד וְדַבַּרְתָּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִימֵי וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִיַּם מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעֵינֵיהֶם". לפי ר' צדוק הכהן מלובלין המטה מסמל את ההנהגה האלהית שבאה ממרומים, ואילו אסיפת העדה מייצגת את הכוח שצומח מן הציבור, מן האומה. הקב"ה מצווה את משה לדבר אל הסלע, ובכך לבטא את האמון בעם ולחשוף את מאגר המים הפנימי שבאומה. העדרה של מרים מחייב להשלים את החסר ולהוציא מים מתוככי הסלע, לעורר את מימיו הפנימיים של הציבור.

הכאת הסלע

במקום לדבר, הכה משה רבנו את הסלע. הכאת הסלע לא אפשרה לחשוף את הנביעה הפנימית שבישראל, לחדש

את האמון בעצמם ולחשוף את הבאר הפנימית שבהם. משה פונה אל העם: "שָׁמְעוּ נָא הַמְּרִים הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מַיִם". המרים – אותיות מרים. משה ואהרן מבקרים את העם שכביכול מבקש להורות בעצמו. בנקודה זו טעו כאמור ואדרבא, בבואנו לשערי ארץ ישראל יש להדגיש את כוחו של העם ביצירה, בחידוש ובהוראה. הדיבור אל הסלע מייצג את התורה שבעל-פה, את הרצון של עם ישראל לבטא את עצמו. דווקא בארץ מסוגלת תורה שבעל-פה לפרוח ולצמוח על רקע העיסוקים הרבים שהארץ מעמידה לפתחנו. "וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה וכל ישראל יושבים עליה מסודרים בכל סדריהם, מקדש ומלכות, כהונה ונבואה, שופטים ושוטרים וכל תכסיסיהם, אז חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה, פורחת ומעלה נצה ומתחברת לתורה שבכתב בכל שעור קומתה". (אורות התורה א, ג) תורה שבעל-פה היא יצירה של עם ישראל. אמנם היא מתבססת על תורה שבכתב כמובן, אבל היא מופיעה את חדשנותם של ישראל והתייחסותם לכל רובדי החיים מתוך קודש: "מה שיש בתכונת ישראל לחולל וליצור, זהו תורה שבע"פ" (שמונה קבצים א, רצו). בהמשך הפרשה נאמר: "עַל כֵּן יֹאמֶר בְּסִפְר מַלְחַמַת ה' אֶת וְהֵב בְּסוֹפָהּ וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרָנוּן: וְאֶשְׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשִׁבְתָּ עַר וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹאָב: וּמִשֵּׁם בְּאֵרָהּ הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר ה' לְמֹשֶׁה אֲסֹף אֶת הָעָם וְאֶתְנָה לָהֶם מַיִם". נחלים, אשד הנחלים, באר – מים רבים מופיעים בפרשתנו, מים של תורה שבעל-פה. הגמרא דורשת על הפסוק: "עַל כֵּן יֹאמֶר בְּסִפְר מַלְחַמַת ה' אֶת וְהֵב בְּסוֹפָהּ", כי כוח התורה בעם ישראל גם מוליד "ספר מלחמות", ויכוחים, מלחמות של דעות וסברות: "אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה" (קידושין ל ע"ב)

הגאולה העתידה

המהר"ל אומר שלעתיד לבוא בזמן הגאולה, יהיו רק שני גואלים – משיח ואלהיו (נצח ישראל פרק נד). בתוך כך הוא מצביע על ההבדל בין גאולת מצרים לגאולה העתידה, שבגאולה הראשונה גם מרים הייתה שותפה, כלומר הצד נקבי, ואילו בגאולה האחרונה לא מופיעה אשה. מדוע? התשובה היא שבגאולת מצרים מרים הייתה נצרכת על מנת לעורר את ההתלהבות וההשתוקקות של ישראל מצד עצמם, אולם בגאולה האחרונה לא יהיה בכך צורך מכיוון

שממילא תהייה השתוקקות גדולה לישועה מאת הקב"ה. "כי לא יהיה בגאולה אחרונה רק גואלים שנים, כי השלישי שעל ידו חבור העלול אל העלה דבר זה לא יהיה צריך לעתיד, כי לעתיד יהיה דביקות ישראל בו יתברך מצד עצמם וכמו שאמר הכתוב 'נקבה תסובב גבר', ולכן אין צריך אל אמצעי שעל ידו יהי דביקות זה הוא התחברות העלול בעלה, כי יהיה לישראל דבר זה בעצמם מבלי שום אמצעי כלל".

מן הפרט אל הכלל ובחזרה

משבר זהות

תחילתם של ימי יפתח במשבר גדול, ישראל עוזבים את ד' וניתנים ביד בני עמון. לזעקתם אל ד' הם מקבלים תשובה שלילית:

וַיִּזְעַקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְקֹנָק לֵאמֹר חֲטֵאנוּ לָךְ וְכִי עֲזַבְנוּ אֶת־ אֱלֹהֵינוּ וְנִעַבְדְּךָ אֶת־הַבְּעָלִים: וַיֹּאמֶר יְקֹנָק .. וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לָכֵן לֹא־אֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: לָכֵן וַיִּזְעַקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בָּם הַמָּה וַיֹּשִׁיעוּ לָכֶם בְּעֵת צָרְתֶּם:

בני ישראל ממשיכים בתפילה ובתשובה:

וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְקֹנָק חֲטֵאנוּ עֲשֵׂה־אֲתָהּ לָנוּ כְּכֹל־ הַטֹּב בְּעֵינֶיךָ אֲךָ הֲצִילָנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה: וַיִּסְרֹו אֶת־אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר מִקִּרְבָּם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת־יְקֹנָק וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל: (שופטים פרק י פסוק י- יז, י-יז)

נשים לב, גם לאחר חזרתם בתשובה, בני ישראל לא מקבלים מענה ישיר מן הקב"ה. הנביא הוא המתאר שקצרה נפש ד' בעמל ישראל. תהליך התיקון צומח ממקום אחר דרך התחשבות פנימית במשפחת יפתח. הקישור בין התהליך הפנימי של זקני גלעד מול יפתח ובין מהלך התשובה שקדם - הוא מעשה ידי שמואל הנביא, מחבר ספר שופטים. הוא המלמדנו לראות את המענה האלוקי המופיע בתהליך פוליטי פנימי כביכול.

אמרו לאחיכם עמי

נראה, שהחזרתו של יפתח המגורש לנחלת אבותיו, אינה דבר מנותק מתהליך התשובה שהוזכר קודם. יש קשר בין התנכרות משפחתית מכחישת זהות ובין התנכרות לאומית שכזו. תהליך החזרתו של יפתח, ההכרה המחודשת בקשר משפחתי שהוכחש, היא השלב התחתון והשורשי בציר שראשו מגיע השמימה, הכרת ישראל מחדש בזהותם. הלא כך נצטוונו בהפטרה הפותחת את ספר במדבר, נבואה שהמשל המשפחתי והנמשל הלאומי מתערבבים בו לכל אורכו

אָמְרוּ לְאַחֵיכֶם עַמִּי וְלְאַחֹתֵיכֶם רְחֻמָּה: (הושע פרק ב פסוק ג- ד, ג-ד)

האמון המשפחתי הוא תולדה והמשכה קוית מאותה האמונה הגדולה... יופיע על ידי התגלות אמונת אמון, אשר בישראל מאז היא אצורה, "וארשתוך לי לעולם, וארשתוך לי בצדק ובמשפט, בחסד וברחמים. וארשתוך לי באמונה וידעת את ד' (אורות, ישראל ותחייתו כו)

פרשת חוקת מציינת את תחייתו של דוד המדבר לאחר תהליך תיקון של הולכה במדבר. הליך זה מקביל לתיקון עליו קראנו בפרק הראשון בהושע, ומהווה השלמה מופלאה להפטרה בה פתחנו את תחילת הספר.

ישראל מוכנים לחזור לזהותם תוך מוכנות לשלם מחיר על חזרה זו:

וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְקֹנָק חֲטֵאנוּ עֲשֵׂה־אֲתָהּ לָנוּ כְּכֹל־ הַטֹּב בְּעֵינֶיךָ אֲךָ הֲצִילָנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה

חזרת ישראל לשורשם הלאומי וחיבורם למקורם הראשוני היא הישועה בעצמה. היא הנותנת להם כח לעמוד מול תביעותיהם החצופות של השכנים:

וַעֲתָה יְקֹנָקוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאֲתָהּ תִירָשׁנוּ: הֲלֹא אֶת אֲשֶׁר יוֹרִישׁוּךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְקֹנָק אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: (שופטים פרק יא פסוק כג- כה, כג-כה)

וידר ישראל נדר

בפרשתינו אנו נפגשים לראשונה עם מלחמה שהיא ביוזמת ישראל ולא בציווי אלוקי למשה. במלחמה זו מופיע הכח של התעוררות דלתא:

וַיְדַר יִשְׂרָאֵל נְדָר לִיקְנֹק וַיֹּאמֶר אִם־נָתַן תַּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמֹתִי אֶת־עָרֵיהֶם: וַיִּשְׁמַע יְקֹנָק בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן

אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיִּחַרְמֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עַרְיָהֶם וַיִּקְרָא שְׁמֵי־הַמְּקוֹם
חֶרְמָה: (במדבר פרשת חקת פרק כא פסוק ב - ד, ב-ד)

בנגוד ליריחו המוחרמת בציווי אלוקי, מוחרמות ערי הכנעני הראשונות מתוך יוזמה ישראלית. נדר. זיכור מוטיבצית הלחימה מסיגי הרצון לשלל, עתידה להיות משימה כבדה בשנים שיבואו.

לעומת הנדר בפרשה שהוא נדר כללי, מתייחס נדרו של יפתח לשורש המוטיבציה שלו ללחימה, המוטיבציה הפרטית לחזור לביתו ולנחלתו:

וַיֵּדַר יַפְתָּח נָדַר לִיקְנֹק וַיֹּאמֶר אִם־נָתַן תַּתֵּן אֶת־בְּנִי עִמּוֹן בְּיָדִי: וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֶשֶׁר יֵצֵא מִדְּלַתִּי בְּיַתִּי לְקִרְאָתִי בְּשׁוֹבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עִמּוֹן וְהָיָה לִיקְנֹק וְהֶעֱלִיתָהּ עִוְלָה: (שופטים פרק יא פסוק ל - לא)

המנוע הפרטי הזה מתחדד בתחילת הפרשה, בדרישתו של יפתח להיות לראש לכל יושבי גלעד:

וַיֹּאמֶר יַפְתָּח אֶל־זַקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עִמּוֹן וְנָתַן יִקְנֹק אוֹתָם לְפָנָי אֲנִלִּי אֶהְיֶה לְכֶם לְרֹאשׁ: (שופטים פרק יא פסוק ט, ט)

התרת נדרים – חזרה אל הכלליות

אדם מישראל מצווה להיות נאמן לדיבורו. "לא יחל דברו". האפשרות היחידה של אדם לשנות מדיבורו היא להתבטל לפני מדרגה כללית יותר. "הוא אינו מחל אבל אחרים מחלים לו". מתבטלת הבת לאביה, האישה לבעלה, איש ישראל לראשי המטות. גילגול אלוקי למצב של נדר בלתי אפשרי מהווה בעצם איתות אל הנודר שהוא צריך להתבטל למדרגה כללית יותר. יפתח מסתבך בנדר בלתי אפשרי כלפי ביתו. התבטלותו כלפי מוקדי הנהגה אחרים, יכולה להציל את חייה:

השיבו שלא כהוגן - נזדמנה לו בתו. והיינו דקאמר להו נביא לישראל: הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם. (תלמוד בבלי מסכת תענית דף ד עמוד א)

פנחס היה שם, והיה יכול להתיר נדרו, אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו, (רש"י מסכת תענית דף ד עמוד א)

נראה ששאלת התרת הנדר אינה רק שאלת הכבוד גרידא, מי ילך אצל מי, אלא עצם התרת הנדרים, פרושה קבלת רובד הנהגה שיכול לבטל את היוצא מפיו. מעשה כזה אינו מתאים ליפתח שעמד כל כך על הנהגה בלעדית שלו. יתכן גם, שבמצב של הנהגה שאינה בלעדית של יפתח,

זקני גלעד האחרים היו יכולים להתיר את נדרו, כמו שפדו העם את יהונתן מנדרו של שאול. יפתח קיבל הזדמנות לרומם את המדרגה הפשוטה ממנה יצא אל המלחמה, מדרגה שהייתה בה בריאות לאומית, אך גם מוטיבציה פרטית. התרת נדרים הייתה יכולה לרומם אותו אל שותפות בהנהגת הכלל.

זאת ועוד, יש אפשרות להקדיש ילד, בצורה מלאת חיים וקדושה. אך לשם כך יש צורך במשכן, שיקלוט וינווט את שאיפת הקודש הזו. זהו יסוד עניין פדיון הבכורות בלויים. וכן מצינו בחנה המקדישה בנה לד' ואחר כך מביאה אותו למשכן לצמיחה תחת כנפיו של עלי. מקומו החסר של המשכן בתקופה ההיא, מביא את הקדשת בת יפתח למקום אובדני וכואב תחת הציור החגיגי של עליה לרגל מלאת חיים במשכן:

וַיֹּאמְרוּ הֲנֵה חֲגִיקוֹק בְּשָׁלוֹ מִיָּמִים יִמְיָהּ (שופטים פרק כא פסוק יט, יט)

וְעֵלָה הָאִישׁ הַהוּא מְעִירוֹ מִיָּמִים יִמְיָהּ (שמואל א פרק א פסוק ג, ג)

מגיע ציור כאוב של אובדן והעדר:

מִיָּמִים יִמְיָהּ תִּלְכְּנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־יַפְתָּח הַגִּלְעָדִי אֲרַבְּעַת יָמִים בְּשָׁנָה: (שופטים פרק יא פסוק מ, מ)

מן הבריאות והנאמנות המשפחתית אנו עולים אל הבריאות הלאומית ומשם עתידים בע"ה לעלות על חיים המסורים אל הקודש בהיכל ד'. זו היא שיכותנו הראשונית הקדומה. זהו חוק החיים הראשוני והטבעי שלנו, כמו שמצווה התורה בפרשת קדושת הבכורות הקדושים ממקורם, מן הרחם:

וּשְׁמֵרְתָּ אֶת־הַקֶּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יִמְיָהּ: (שמות פרשת בא פרק יג פסוק י, י)

בשנת הארבעים לנדודיהם במדבר, חוו עם ישראל רצף של כמה אירועים. אחד מהם הוא מות מרים, ובעקבותיה הסתלקות הבאר.

הקב"ה הורה למשה: "קח את המטה והקהל את העדה" (כ, ח), ואכן כך עשה, כפי שכתוב "ויקהלו משה ואהרן את הקהל" (פסוק י), אם כי בשינוי קל. הקב"ה ציווה את משה להקהיל את העדה, אולם משה ואהרן הקהילו את הקהל.

קהל ועדה

גם בתחילת הפרק מצינו שהקב"ה מכנה את בני ישראל בכינוי עדה, בעוד משה ואהרן מתייחסים אליהם בתואר קהל, כפי שכתוב: "ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן... ולא היה מים לעדה" (פסוקים א-ב) ובתגובה: "ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד" (פסוק ו). וכן כשיצאו המים מהסלע, כתבה התורה: "ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעינם" (פסוק יא). גם כשיחזור הקב"ה ויזכיר למשה שאינו נכנס לארץ, יאמר לו: "כאשר מריתם פי במדבר צן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם" (כז, יד). מה ההבדל בין 'עדה' לבין 'קהל'?

מה בין קהל לעדה

'קהל' הוא אוסף של פרטים רבים, המרוכזים יחד בדרך כלל באופן מקרי, סביב אינטרס משותף, ההופך אותם לקהל, כדוגמת אנשים הממתינים לאוטובוס שהם בבחינת 'קהל'. המשותף לכולם זו ההמתנה לאוטובוס. משיגיע האוטובוס יסתיים המכנה המשותף, הם יפסיקו להיות קהל וישונו להיות "אוסף" של פרטים. לעומתם, 'עדה' היא איחוד הפרטים לכדי גוף מלוכד, שמכיל בתוכו קדושה מיוחדת. זו קדושת המנין, הנקראת אף היא 'עדה', כפי שמצינו ביחס למרגלים שאמר הקב"ה: "עד מתי לעדה הרעה הזאת" (לעיל יד, כז). קדושה זו נובעת מקדושתו הפנימית של עם ישראל, שאינה מתבטלת גם כשהעדה רעה. מקור המילה 'עדה' מלשון עדות, התוועדות. עדות פרושה משהו הרבה יותר עמוק, נצחי ומהותי מאשר 'קהל'. נצח ישראל זו 'עדה', תופעה על טבעית קבועה. היא העדות שיעיד הקב"ה בעולם, כפי שאמר הנביא ישעיה (מג, י) "אמם עדי נאם ה'".

משה, אהרן ובני ישראל

הרב חרל"פ מבאר שמשה ואהרן לא התייחסו אל בני ישראל בהתאם לדרגה הראויה להם. משה ואהרן לא העריכו את העם נכונה. הם לא פנו אל בני ישראל מצד קדושתם הפנימית כ'עדה', אלא כ'קהל', ובהתאם לכך הנהיגו אותם, בצורה הרבה יותר פשוטה, בצורה ארצית ולא אלוקית.

ברגעי המשבר הקשים במדבר משה ואהרן ראו בעם ישראל רק 'קהל', אוסף של פרטים שהתאגדו לצורך אינטרס משותף. הקב"ה העמיד אותם על טעותם ולימד אותם, ואת האנושות כולה לדורות, שעם ישראל אינו עוד 'קהל'. עם ישראל הוא 'עדה'. עדה קדושה שנוצרה בעולם כדי לקיים "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו".

לב ההפטרה

הרב עמנואל בן ארצי

בפרשה שלנו שולח משה שליחים אל מלך אדום. הוא מפרט לו את ההסטוריה שעברה עליהם ומבקש שיתן להם לעבור דרך הארץ שלו אל ארץ ישראל. מלך אדום מסרב ויוצא למלחמה. בהמשך הפרשה מסופר על המסעות בשנה הארבעים של הנידודים במדבר. איך הקיפו את אדום ומואב והגיעו אל סיחון, ואיך משה ביקש גם מסיחון לעבור וסיחון יצא למלחמה נגד עם ישראל. ואיך עם ישראל כבש את הארצות של סיחון ועוג, והתישב בהם. ובדרך אגב רואים גם שלא פגעו במואב ועמון.

בהפטרה בני עמון נלחמו ביושבי הגלעד בתקופת השופטים, ויושבי הגלעד חיפשו מי ינהיג אותם במלחמה. הם מצאו את יפתח ומינו אותו לפי דרישתו למנהיג שלהם. ואז יפתח במקום לצאת למלחמה, שולח שליחים אל מלך בני עמון, כמו משה, כדי לברר אם אפשר יהיה למנוע את המלחמה, ואם מלך בני עמון יודה שאין בה צדק. ולצורך זה יפתח מפרט לו בהרחבה את מסעות השנה הארבעים שכתובים בפרשה. מלך בני עמון מסרב למנוע את המלחמה, ויפתח תוקף ומנצח.

וכאן צריך לשאול למה הנביא מפרט כל כך את המכתב ששלח יפתח למלך בני עמון? המהלך הזה נכשל בסופו של דבר, ומלך בני עמון לא קיבל את הטענות, אז למה צריך לצטט את כל המכתב, ולהאריך ולספר שוב את כל מה שנאמר כבר בפרשה?

תקופת השופטים מתאפיינת בהתדרדרות קבועה, גם רוחנית וגם מדינית. חלק משמעותי בהתדרדרות הזו הוא

תפיסת האחדות של העם. כמה השבטים השונים רואים את עצמם בתור עם אחד ומוכנים להלחם אחד לטובת השני.

דבורה נוזפת בשירה שלה בשבטים שלא באו להלחם. גדעון מלכתחילה הולך להלחם רק עם חלק מהשבטים, ואצל יפתח האזור הגאוגרפי של הר הגלעד כבר מתנהל בנפרד משאר העם. הם לא מנסים לאסוף את כל העם אלא זקני גלעד מחפשים מנהיג לעצמם, הם בוחרים ביפתח שגם הוא במקור מן הגלעד, ומבטיחים לו שיהיה "לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂבֵי גִלְעָד". לשאר העם אין חלק משמעותי במלחמה הזו, ולא בתוצאות שלה.

אבל, כמו בכל תקופת השופטים, יפתח בתור מנהיג מתקן את הבעיות של העם, וגם את הבעיה הזו. ולכן כשהוא מתווכח עם מלך בני עמון הוא מתווכח בשם כל עם ישראל. ומזכיר שה' הוא שנתן לנו את ארץ ישראל, ושהוא אלוקי ישראל. ולכן המכתב הזה כל כך מפורט בפסוקים, כדי שנראה שיפתח מדבר בשם כל העם, ושלמרות שהעם עזב את ה', הוא רואה את הזכות ההסטורית של עם ישראל על הארץ רק בזכות מה שה' נתן לנו אותה. ובזכות שאנחנו העם שלו.

עולמות חדשים בפרשה

הרב יוסף שילר

נלמד פרשת שבוע

לשון הקודש בפרשה

הרב יהונתן מיכאלי

קהל ועדה

עם ישראל מכונים פעמים רבות בתורה בכינויים 'עדה' ו'קהל'.

בפרשת חקת, בפרשיית 'מי מריבה', הכינוי משתנה כמה פעמים מקהל לעדה ולהפך.

מה פשר שינויי הכינויים הללו?

המלבי"ם עוסק הרבה בביאור ההבדלים בין מילים דומות, וגם כאן (ובמקומות רבים נוספים) הוא מבאר את ההבדל בין הכינוי 'עדה' לכינוי 'קהל', ועל פי ביאורו רמזו בשינויים

אלו בלשון התורה, מה היתה הסיבה לכל השינויים שהיו בהתנהלות משה במעשה זה מציווי ד'.

הכינוי 'קהל', נוסד מהשורש ק'ה'ל', במשמעות איסוף, או קיבוץ, או כינוס. קהל הוא כינוי לאנשים שנקהלו יחד. המלבי"ם מחדד שהכינוי 'קהל' ייחודי לבני אדם (בניגוד לאיסוף וקיבוץ). פירושו זה דורש ביאור, שהרי במקומות רבים בתורה כל העם, ולא דווקא חלק ממנו שמתקהל באירועים מסוימים, נקרא קהל. לדוגמה, על הכהן הגדול ביום הכיפורים נאמר: "וְיָקָר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל" (ויקרא טז, יז), ו"חֲטָאת הַקֹּהֵל" (ויקרא ד, יג-כא) הוא שמו של קרבן שבא בגלל חטא שחטאו ישראל כעם, גם ללא התקהלות כלשהי. מדוע במקומות אלו ואחרים נקרא העם כולו קהל?

נעבור להתבונן בכינוי 'עדה', ואחר כך נשוב לברר את הכינוי 'קהל'.

המלבי"ם מבאר ששורשו של הכינוי 'עדה' הוא י'ע'ד' או ו'ע'ד'. התוועדות מבטאת סדר וגבול של מקום וזמן מסוים, לשם השתתפות בפעילות סביב נושא ותוכן מסוימים. 'אוהל מועד' הוא מקום שבו ד' נועד עם משה רבנו ("וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם" – שמות כה, כב) ועם בני ישראל ("אֵהָל מוֹעֵד... אֲשֶׁר אֹנֵעַד לְכֶם שָׁמָּה... וְנִעַדְתִּי שָׁמָּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" – שמות כט, מב-מג). והמועדים הם זמנים מסוימים שמיוחדים להתגלות הקדושה שבזמן, שבהם ישראל מתאספים יחד (הכתב והקבלה שמות כג, יד) או בגלל שבהם הם מתוועדים לפני ד' (רש"י הירש שמות יב, א-ב). לפי זה, הכינוי 'עדה' אינו קשור להתאספות הציבור יחד בלבד, כמו שמתבטא בשם 'קהל', שנגזר מפעולת ההתקהלות, אלא מדגיש את המטרה שלשמה נאספים האנשים ומתחברים יחד, מתוך תכנון וסדר.

ממילא מובן, כפי שאומר המלבי"ם, שהכינוי 'קהל' ולא 'עדה' מכוון יותר להמון, לכלל העם. אפשר לומר שההתקהלות היא המכנה המשותף הנמוך של הציבור, כל מי שמגיע כאשר מקהילים את כולם הוא חלק מהקהל, כמו שבולט אולי יותר מכל בשם מצוות 'הקהל', שבה מקהילים גם את הטף. לעומת זאת הכינוי 'עדה', מציין התחברות למטרה מסוימת, ולכן הוא מתייחס לפעמים לקבוצת אנשים קטנה יחסית. לכן הסנהדרין נקראים לפעמים 'עדה', (וכן לשלילה, המרגלים ואנשי קרח נקראים אף הם 'עדה'), וגם כל העם כאשר הוא בצורה מסודרת וראויה, שהגדולים והזקנים בראשו, נקרא 'עדה'.

שני - באיזה חודש נפטרה מרים?

(א) חודש אב

(ב) חודש תשרי

(ג) חודש ניסן

איזה פירות של שבעת המינים מוזכרים ב"שני"?

(א) תמר זית ענבים

(ב) ענבים תאנים רימונים

(ג) תאנים תמרים רימון

שלישי - כמה פעמים הכה משה בסלע?

(א) שלוש פעמים

(ב) שתי פעמים

(ג) פעם אחת

שאלת בונוס לפרשה - מצאו בפרשה מקום שבשמו יש 3 פעמים את האות ה'

וכן בהקשר למה מוזכר בפרשתינו המספר 30?

רביעי - לאיזה מקום ישראל מגיעים ואיזה עם הם פוגשים?

(א) מגיעים לקדש ופוגשים את מלך סיחון

(ב) מגיעים לחצרות ופוגשים את מלך אדום

(ג) מגיעים לקדש ופוגשים את מלך אדום

חמישי - מצאו את המילים "וישב ממנו שבי" - ראו ברש"י כמה שבויים לקח מלך ערד במלחמתו עם ישראל?

(א) 10 שבויים

(ב) 1000 שבויים

(ג) רק שבוי אחד

איזה סוג של חומר מוזכר גם ב"חמישי" וגם בפרשת קרח?

שישי - מצאו את המילים "במחוקק במשענותם" - ראו ברש"י מי הוא המחוקק?

(א) הקב"ה

(ב) משה

כעת נחזור להתבונן בפרשתנו, באחת הפעמים שהכינוי משתנה מ'עדה' ל'קהל'. כאשר ד' מצווה את משה ואהרן להקהיל את העם, הוא אומר להם להקהיל את 'העדה', ואילו בתיאור המעשה בפועל נאמר שהם הקהילו את 'הקהל'. את השינוי הזה מבאר המלבי"ם, שד' אמר למשה להקהיל את העדה, כלומר כל העם כאשר ראשי השבטים והזקנים בראשו, ולדבר לעיניהם אל הסלע שיוציא מימיו. משה רבנו הבין, שנס גדול של התהפכות חומר הסלע למים, ראוי להיעשות רק לעיני הגדולים, כמו שהיה כשיצאו ממצרים בפרשת בשלח, שם הצטווה במפורש לקחת את זקני העם אל הצור, ולעיניהם היכה את הסלע ולכן ציווה ד' דווקא להקהיל את 'העדה'. ומובן שמשה ואהרן ניסו לעשות כן, אך בפועל ראה משה שהעם כולו נקהלים, בצורה לא מסודרת, והבין שבמצב כזה לא ציווה ד' שהסלע ייהפך למים, ואף מה שאמר לו ד' לדבר אל הסלע, היה דווקא בפני העדה אך לא בפני הקהל כולו. בפני העם כולו, סבר משה שעליו להכות את הסלע ולא לדבר אליו. כך מבאר שם

המלבי"ם ומוסיף ומבאר שם באריכות מדוע בכל זאת היה צריך משה לנהוג באופן אחר מזה שנהג. מוזמנים לעיין בהסברו המופלא.

חידות לילדים

לפי סדר העולים לתורה

ראשון - באיזה ימים בשבעת ימי הטומאה של טמא מת מזים עליו מאפר פרה אדומה?

(א) רק ביום השביעי

(ב) ביום השלישי וביום השביעי

(ג) ביום הראשון וביום השביעי

מה דינו של מי ששורף את אפר הפרה?

(א) הוא נטמא שבעה ימים

(ב) הוא נטמא עד הערב

(ג) הוא מיד נהיה טהור

ג) אהרון

שביעי – ליד איזה עיר מגיעים ישראל בסוף הפרשה?

א) עמון

ב) יריחו

מצאו היכן כתוב שהרגו את עוג מלך הבשן וראו ברש"י מי

הרג אותו?